

Rudolf Steiner

O pocitu Já, o schopnosti lidské duše
milovat a o jejích vztazích
k elementárnímu světu

Když lidská duše vědomě vstoupí do elementárního světa, je nucena změnit leckteré představy, které si vytvořila ve smyslovém světě. Jestliže náležitě zesílí své síly, bude této změny také schopna. Jen když se tohoto zesílení zalekne, může ji přepadnout pocit, že při vstupu do elementárního světa ztrácí pevnou půdu, na níž musí budovat svůj vnitřní život. Představy získané ve fyzicko-smyslovém světě jsou překážkou pro vstup do elementárního světa jen dotud, dokud si je člověk chce zachovat právě takové, jak si je vytvořil ve smyslovém světě. Pro toto zachovávání představ však neexistuje jiný důvod než duševní *zvyk*. Je také zcela přirozené, že vědomí, které zprvu žije *jen* se smyslovým světem, si přivykne považovat za jedinou možnou podobu svých představ takovou, která se vytváří na základě smyslového světa. A je to dokonce více než přirozené; je to *nutné*. Duševní život by nikdy nedospěl ke své vnitřní ucelenosti, k nezbytné pevnosti, kdyby ve smyslovém světě nerozvinul vědomí, které v jistém ohledu žije ve strnulých, jemu striktně vnucených představách. Díky všemu, co může duši dát soužití se smyslovým světem, je pak duše schopna vstoupit do elementárního světa tak, že v něm neztratí svou svébytnost, svou v sobě ucelenou bytost. Je třeba dosáhnout zesílení, zmohutnění duševního života, aby tu tato svébytnost při vstupu do elementárního světa byla nejen jako nevědomá vlastnost duše, nýbrž aby mohla být také jasně udržena ve vědomí. Je-li duše k vědomému prožívání elementárního

světa příliš slabá, přijde při tomto vstupu o svébytnost, podobně jako zmizí myšlenka, vtisknutá do duše příliš slabě na to, aby žila dál ve zřetelné vzpomínce. Duše pak vpravdě naprosto není schopna vstoupit svým vědomím do nadsmyslového světa. Pokusili se vejít do nadsmyslového světa, je bytostí, která v ní žije a kterou lze označit jako „strážce prahu“, vždy znovu vržena zpět do smyslového světa. A třebaže při tom k tomuto [tj. *nadsmyslovému*] světu jakoby přivoněla, takže po ponoření se zpět do smyslového světa si něco z nadsmyslového světa podrží ve vědomí, způsobí takováto „kořist“ z jiné oblasti často zmatení v životě představ. - Je zcela nemožné upadnout do takového zmatení, pěstuje-li si člověk náležitým způsobem zvláště zdravou soudnost, jak ji lze získat ve smyslovém světě. - Takovýmto zesílením soudnosti se vytváří správný vztah duše k dějům a bytostem nadsmyslových světů. Aby člověk žil v těchto světech vědomě, je totiž nutné jisté puzení duše, jež ve smyslovém světě nelze rozvinout v síle, v níž se vyskytuje v nadsmyslových světech. Je to puzení *oddávat se* tomu, co člověk prožívá. Člověk se musí dokázat do zážitku ponořit, musí s ním dokázat *splynout*-, musí to dokázat do takové míry, že se spatří mimo svou vlastní bytost a pocítí se v té druhé bytosti. Nastane *proměna* vlastní bytosti v tu druhou, s níž má člověk tento prožitek. Pokud člověk tuto schopnost proměny nemá, nemůže v nadsmyslových světech prožít nic opravdového. Veškeré prožívání je totiž založeno na tom, že si člověk uvědomí: Teď jsem „tímto určitým způsobem“ proměněn, jsem tedy živě pospolu s bytostí, která ze své povahy „tímto“ způsobem proměňuje tu mou. Toto proměňování se, toto vciťování se do jiných bytostí je životem v nadsmyslových světech. Tímto vžíváním se člověk poznává bytosti a děje těchto [tj. *nadsmyslových*] světů. Tímto způsobem zjišťuje, jak je s jednou bytostí tak či onak spřízněný, zatímco s jinou si je vzhledem ke své vlastní povaze vzdálenější. Dostavují se různé stupně duševních

prožitků, které je třeba - zvláště pro elementární svět - označit jako sympatie a antipatie. Člověk se při setkání s bytostí nebo dějem

elementárního světa například pocítí tak, že se v duši vynoří zážitek, který lze označit jako sympatii. V tomto prožitku sympatie poznává povahu této elementární bytosti nebo děje. Neměl by si ovšem představovat, že u těchto prožitků sympatie a antipatie připadá v úvahu pouze jejich síla, jejich míra. U prožitků sympatie a antipatie ve fyzicko-smyslovém světě je tomu v jistém smyslu tak, že se mluví *jen* o silnější nebo slabší sympatii, respektive antipatii. V elementárním světě se sympatie a antipatie liší nejen svou silou, nýbrž liší se tak, jak se od sebe liší například barvy ve smyslovém světě. Tak jako máme mnohobarevný smyslový svět, můžeme prožívat i mnohotvárně sympatický nebo antipatický elementární svět. V úvahu přitom připadá i to, že slovo „antipatický“ nemá pro elementární říši onu příchut', že se od něj člověk vnitřně odvrací; jako antipatickou musíme prostě označit vlastnost elementární bytosti nebo děje, jež se má k sympatické vlastnosti jiného děje nebo bytosti podobně, jako se má ve smyslovém světě, řekněme, modrá barva k červené.

Mohli bychom mluvit o „smyslu“, který je člověk schopen pro elementární svět probudit ve svém éterném těle. Tento smysl dokáže vnímat sympatie a antipatie v elementárním světě, tak jako ve smyslovém světě vnímá oko barvy a ucho tóny. A jako je ve smyslovém světě jeden předmět červený a jiný modrý, jsou bytosti elementárního světa takové, že jedna vyznačuje do duchovního zření tento druh sympatie, druhá zase onen druh antipatie.

Ani toto prožívání elementárního světa prostřednictvím sympatií a antipatií není něčím, co vzniká jen pro nadsmyslově probuzenou duši; pro každou lidskou duši je *vždy* přítomné; patří k podstatě lidské duše. Povědomí o této bytosti člověka v obvyklém duševním životě pouze není rozvinuto. Člověk v sobě nese své éterné tělo; jeho

prostřednictvím je sterým způsobem spojen s bytostí a ději elementárního světa. V jednom okamžiku svého života je sympatiemi a antipatiemi začleněn do elementárního světa jistým způsobem; v jiném okamžiku způsobem jiným.

Duše jako éterná bytost ovšem nemůže žít trvale tak, aby v ní byly zřetelně se projevujícím způsobem účinné sympatie a antipatie. Jako se ve smyslovém bytí musí střídát stav bdění se stavem spánku, v elementárním světě musí stát proti prožívání sympatií a antipatií jiný stav. Duše se může ze všech sympatií a antipatií vymanit a v sobě samé prožívat jen *sebe*, všimnout si jen svého vlastního bytí, pociťovat jen své vlastní bytí. Toto pociťování může dokonce dosáhnout takové síly, že lze mluvit o „chtění“ vlastní bytosti. Jedná se tu o stav duševního života, který nelze snadno popsat, protože ve své čiré, pravlastní podobě je takového charakteru, že se mu ve smyslovém světě nepodobá nic jiného než čirý, silný pocit Já neboli sebe samé, který má duše. Pro elementární svět můžeme tento stav popsat tak, že řekneme; S ohledem na nutné oddání se prožitkům sympatie a antipatie cítí duše pužení říci si; *Chci* být také *jen* zcela sama pro sebe, jen sama v *sobě*. A určitým druhem *rozvíjení vůle* se duše vyrve ze stavu oddávání se elementárním prožitkům sympatie a antipatie. Pro elementární svět je tento život [duše] v sobě samé do jisté míry spánkem, kdežto oddávání se dějům a bytostem je bděním. - Jestliže duše v elementárním světě bdí a rozvíjí vůli k prožívání sebe samé, jestliže tedy pociťuje potřebu „elementárního spánku“, může se jí ho dostat, když se s plně rozvinutým sebecítěním vrátí do bdění smyslového prožívání. Toto sebecítěním prostoupené prožívání ve smyslovém světě je totiž právě elementárním spánkem. Ten spočívá v tom, že se duše odtrhne od elementárních prožitků. Je doslovně správné, že pro nadsmyslové vědomí je život duše ve smyslovém světě duchovním spánkem.

Dojde-li ve *správně vyvinutém* duchovním zření člověka k probuzení v nadsmyslovém světě, zůstane vzpomínka

na prožitky duše ve smyslovém světě zachována. Tato vzpomínka musí zůstat zachována, jinak by v jasnozřivém vědomí sice byly přítomny jiné bytosti a děje, nikoli však vlastní bytost. Člověk by pak neměl žádné povědomí o sobě; on sám by duchovně nežil; v [jeho] duši by žily jiné bytosti a děje. Uváží-li to člověk, bude pro něj pochopitelné, že správně vyvinuté jasnozření musí klást velký důraz na vytvoření silného „pocitu Já“. V tomto pocitu Já člověk v jasnozření naprosto nerozvíjí něco, co do duše vstupuje teprve s jasnozřením; člověk pouze poznává to, co je v duševních hlubinách vždy přítomné, pro obvyklý duševní život, probíhající ve smyslovém světě, však zůstává nevědomým.

Silný „pocit Já“ tu *není* prostřednictvím éterného těla jako takového, nýbrž prostřednictvím duše, prožívající se ve fyzicko-smyslovém těle. Pokud si ho duše ze svého prožívání ve smyslovém světě nepřinese do jasnozřivého stavu s sebou, ukáže se jí, že pro prožívání v elementárním světě není dostatečně vybavena.

Pro lidské vědomí ve smyslovém světě je podstatné, aby sebecítění duše (její prožívání Já), přestože tu musí být, bylo utlumené. Díky tomu má duše možnost prožívat ve smyslovém světě školení k nejušlechtlejší mravní síle, k *soucitu*. Kdyby silný pocit Já zasahoval do vědomých prožitků duše ve smyslovém světě, nemohly by se mravní popudy a představy správně rozvíjet. Nemohly by přinést ovoce *lásky*. Oddanost, tento přirozený pud elementárního světa, nelze pokládat za totéž, co se v lidském prožívání označuje jako láska. Elementární oddanost se zakládá na seüprožívání v jiné bytosti nebo ději; *láska* je prožívání druhého ve vlastní duši. Aby bylo toto prožívání rozvinuto, musí být sebecítění (pocit Já), přítomné v hlubinách duše, jaksi zastřeno závojem; a duše, která je ve svých vlastních silách utlumená, tak sama v sobě může cítit strasti a radosti druhé bytosti; vyklíčí [tím] láska, z níž vyrůstá opravdová mravnost v lidském životě. Láska je pro člověka nejvýznamnějším plodem prožívání ve

smyslovém světě. Pronikneme-li podstatu lásky a soucitu, nalezneme v nich způsob, jak se duch ve své pravdě uplatňuje ve smyslovém světě. Bylo zde řečeno, že k podstatě nadmyslna patří proměnit se v to druhé. Jestliže se duch ve smyslově-fyzický žijícím člověku promění tak, že utlumí [jeho] pocit Já a ožije jako láska, zůstává tento duch věrný svým vlastním elementárním zákonům. Můžeme říci, že s nadmyslovým vědomím lidská duše procítá v duchovním světě; zrovna tak ale musíme říci, že *v lásce duch procítá ve smyslovém světě*. Kde se v životě probudí láska, kde soucit, tam vnímáme kouzelný závan ducha pronikajícího smyslový svět. - Správně vyvinutá jasnozřivost proto nikdy nemůže soucit ani lásku otupit. Čím správněji se duše vžívá do duchovních světů, tím více pociťuje nelaskavost a nedostatek soucitu jako popírání ducha samotného. -

Zkušenosti vědomí, jež se stává zřícím, jeví s ohledem na dosud řečené zcela zvláštní osobitosti. Zatímco pocit Já - který je ovšem k prožívání v nadmyslových světech nutný - se snadno utlumí a často se chová jako slabá, po-hasínající vzpomínková myšlenka, stávají se city nenávisti a nelaskavosti a nemravné pudy právě po vstupu do nadmyslového světa silnými duševními prožitky; staví se před duši jako obživlé výčitky a stávají se strašlivě působícími obrazy. Nadmyslové vědomí, aby nebylo těmito obrazy trýzněno, se pak často ohlíží po duchovních silách, které dojmy těchto obrazů oslabují. Tím se ale duše proniká těmito silami, působícími zhoubně na získanou jasnozřivost. Tyto síly ji zapuzují z dobrých oblastí duchovního světa a vedou k oblastem špatným.

Na druhé straně opravdová láska a pravá laskavost duše jsou duševními prožitky, jež síly vědomí posilují v tom smyslu, jak je to pro vstup do jasnozřivosti nutné. Jestliže se mluví o tom, že duše potřebuje přípravu, než může činit

zkušenosti v nadmyslovém světě, pak lze dodat, že k rozmanitým přípravným prostředkům patří i schopnost pravé lásky a sklon k opravdové lidské laskavosti a soucitu.

Nadměrně vyvinutý pocit Já ve smyslovém světě působí proti mravnosti. Pocit Já, který je vyvinutý příliš slabě, způsobuje, že duše, na niž skutečně doléhají bouře elementárních sympatií a antipatií, postrádá vnitřní jistotu a ucelenost. Ty zde mohou být jen tehdy, jestliže do éterného těla, které zůstává pro běžný život nevědomé, působí dostatečně silný pocit Já [pocházející] ze smyslově-fyzického prožívání. K vytvoření opravdové mravní nálady duše je však nutné, aby tento pocit Já, i když tu musí být, byl přesto utlumen sklony k soucitu a lásce.